

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНТЕРЕСУ ТА СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

CORREIATION OF INTEREST AND SUBJECTIVE CIVIL LAW

Чубоха Н.Ф., к.ю.н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

У статті досліджуються поняття та зміст інтересу як цивільно-правової категорії, співвідношення інтересу та суб'єктивного права. Акцентується увага на поняттях блага, прагнення, потреби, бажання, устремління особи, усвідомлені воля та дії тощо. Доводиться потреба розмежування інтересу й об'єктивного цивільного права, визначаються механізми їх здійснення в цивільному праві. Обґрунтовується інтерес як усвідомлені прагнення та потреби особи, її вольові дії, які спрямовані на досягнення певного правомірного результату, набуття і здійснення суб'єктивних цивільних прав. Розглянуто наукові позиції щодо розуміння суб'єктивного цивільного права в сучасних умовах побудови системи цивільного права, на приватноправових засадах, вплив правового регулювання на суб'єктивне цивільне право. Виявлено особливості об'єктивного та суб'єктивного цивільного права, проведено критичний аналіз поглядів науковців, розкрито основні тенденції, що впливають на розвиток суб'єктивного цивільного права, приділено увагу формуванню суб'єктивного цивільного права як правової категорії. Досліджується структура суб'єктивного права та його передумови – інтереси особи. Доводиться, що інтерес є передумовою суб'єктивного права та можливістю особи бути учасником цивільних правовідносин. Автором аргументується неможливість інтересу бути структурним елементом суб'єктивного права, його незалежність від права. Суб'єктивне право є засобом реалізації інтересу та мірою можливої поведінки особи. Суб'єктивне право надається для здійснення, охорони та захисту інтересів особи, у цьому призначення права.

Ключові слова: інтерес, бажання, потреба, воля, усвідомлені дії, об'єктивне право, суб'єктивне право.

The article investigates the concept and content of interest as a civil law category, value of interest and subjective law. The special attention author gives to the concepts of material and non-material weal, aspirations, needs, desires, hegemonistics aspirations, conscious will and actions that are elements of civil legal relations. It is essential to differentiate between interest and objective civil law and their implementation arrangements are determined in civil law. Interest as conscious desire and needs of the person, his actions of will, which are aimed at achieving a certain legitimate result, the acquisition and implementation of subjective civil rights are highlighted. Scientific positions concerning understanding of subjective civil law in modern conditions of civil law system formation on private-law basis, influence of legal regulation on subjective civil law are considered. Peculiarities of objective and subjective civil law are exposed. Critical analysis of scientific views is made. The main trends that influence on development of subjective civil law are exposed. Attention is paid to the formation of subjective civil law as a category. The structure of subjective law and its prerequisites for the interests of the individual are examined. It proves that interest is a precondition for the subject of right and the ability of a person to be a party to civil relations. The author argues for the inability of interest to be a structural element of subjective law, its independence from law. Subjective law is a means of realizing interest and is a measure of a person's possible behavior. Subjective right is conferred on the exercise, protection and protection of the interests of the person in this purpose of law.

Key words: interest, desire, need, will, conscious actions, objective law, subjective right.

Відсутність у науковій доктрині єдності в розумінні категорії «інтерес», його ролі та місця серед інших категорій цивільного права, зокрема, потреби, свободи, мети, інтересів особистості, суспільства й держави, зумовили актуальність дослідження. Проте у сфері цивільно-правового регулювання інтерес є метою, певною рушійною силою поведінки суб'єктів, спонуканням особи до дій для досягнення результату в цивільних правовідносинах. Саме формування й усвідомлення інтересів і зумовлює необхідність у правовому регулюванні таких відносин. Потреба є змістом інтересу, а цілеспрямовані дії особи є формою реалізації її потреб шляхом вступу в певні відносини. Задоволення потреб та інтересів людини, охорона її прав є метою правового регулювання та своєрідним показником рівня розвитку громадянського суспільства і держави.

Важливий вклад у розроблення проблеми інтересу в цивільному праві внесли С. Алексєєв, С. Братусь, І. Венедіктова, О. Вінник, В. Грибанов, Р. Гукасян, А. Дрішлюк, М. Коркунов, М. Матузов, А. Мережко, С. Муромцев, Л. Петражицький, О. Рогач, О. Скакун, В. Степанян, Є. Харитонов та ін. Проте на сьогодні в вітчизняній юриспруденції відсутнє єдине та загальновизнане тлумачення змісту поняття інтересу та розуміння його значення в цивільному праві.

Метою статті є дослідження цивільно-правової сутності інтересу та з'ясування його співвідношення з такими поняттями, як «потреба особи», «воля», «мета», «усвідомлені дії», «об'єктивне та суб'єктивне право». Тому це питання доцільно розглянути, порівнюючи інтерес із суб'єктивним правом, оскільки співвідношення цих категорій спричиняє найбільше наукових дискусій. Наукова

зацікавленість порівнянням даних понять виникла ще під час розгляду змісту та структури суб'єктивного права. Науковці в різний час по-різному ставилися до його розуміння, тому сформовано різні наукові теорії щодо цього.

Дослідження інтересу започатковано ще Рудольфом фон Ієрингом у його «теорії інтересу», яка основним призначенням права вбачала захист інтересів [1, с. 180]. А суб'єктивне право, за цією теорією, – це захищений державою інтерес. «Право є юридично захищеним інтересом», складається із двох елементів: матеріального та формального [1, с. 183]. Перший являє собою практичну частину, а саме вигоду, користь, потребу, благо тощо. Тобто будь-що, що могло б стати метою, до якої прагне людина, є матеріальною стороною, її інтересом, потребою або ж благами, яких вона прагне отримати. Це ніби певна можливість отримати щось, зацікавленість чимось, проте вона досить примарна і без певного гарантування є нереальною, тому вона має регулюватися правом. Другий елемент, який входить у структуру суб'єктивного права, повинен забезпечити захист попередньої матеріальної категорії, зробити її більш стійкою до зовнішніх впливів і дій інших людей. Тут мається на увазі вже інтерес, відображений у праві, або ж незаборонений ним і який є передумовою суб'єктивного права особи як учасника відповідних правовідносин. Право, таким чином, є водночас і метою, і засобом досягнення результату (задоволення потреб) людини щодо отримання особистого чи майнового блага. З одного боку, право декларує можливості суб'єкта, його потреби, прагнення, а з іншого – є способом їх гарантування і захисту. Інтерес у цьому разі є чимось таким, що неодмінно повинно захищатися правом. Право

й існує для того, щоби надати інтересам особи додаткових гарантій. Проте не кожний інтерес захищається та і не повинен гарантуватися чи охоронятися правом. Адже інтерес у викраденні майна, навпаки, засуджується правом. Так само, наприклад, інтерес вільно носити і користуватися без спеціального дозволу вогнепальною зброєю заборонений, а не захищений правом. Це питання на сьогодні актуальне, незважаючи на те, що з кожним роком цей інтерес підвищується все в більшій кількості людей, проте такого суб'єктивного права в Україні не передбачено.

Дискусійним є твердження Р. Ієринга про те, що право – захищений законом інтерес, адже в кожному суб'єктивному праві є інтерес або ж кілька інтересів відразу, але не кожний інтерес є суб'єктивним правом. Право не може охопити всі наявні інтереси певного суспільства. Саме тому охоронюваний правом інтерес є певним компромісом між особистим, приватним і суспільним чи державним інтересом. Адже право захищає не всі, а лише ті суспільні інтереси, які важливі для суспільства, держави, певної спільноти людей, водночас ігноруючи приватні інтереси окремих індивідів. Якщо під час розгляду суб'єктивного права й інтересу останній є поштовхом для вступу особи у правовідносини, то порівняно з об'єктивним правом він є поштовхом до легалізації суспільних відносин. У суб'єктивному праві має місце приватний інтерес, а в об'єктивному праві – суспільний, державний інтерес.

Заперечував такі твердження Л. Петражицький, називаючи «теорію інтересів» абсолютно необґрунтованою. «Право як захист інтересів, за його розуміння не як метафізичного виразу, а як наукової формули є беззмисловим. Пряме і точне сприйняття вказаного наукового виразу означало б нонсенс, поєднання й ототожнення неспівмірних величин», – зазначав Лев Йосипович [2, с. 298]. Він доводив, що розуміння інтересу водночас як мети і способу задоволення потреб особи неможливе. Адже мета суб'єктивних правовідносин передбачає, що вона буде досягнута лише в майбутньому, а спосіб її реалізації має бути наявним уже сьогодні. Лише право одночасно існує в майбутньому і теперішньому часі.

Ще одним недоліком цієї теорії є те, що права особи не припиняються, коли в неї зникає інтерес до якогось блага. Так, наприклад, придбані особою речі, які із часом стають їй непотрібні, але право власності на них не припиняється. Особа і надалі є їхнім власником до вирішення нею їхньої подальшої долі шляхом знищення, дарування, обміну тощо. Звідси видно, що право особи не завжди включає в себе інтерес. Це явища, які існують паралельно одне щодо одного, і на певному етапі розвитку цивільних правовідносин вони можуть бути відсутніми.

У науковій доктрині існують два погляди щодо структури суб'єктивного права. Одна група вчених вважала, що інтерес входить у його структуру, а інша – заперечувала це. Зокрема, прихильником першої думки є О. Іоффе, який, як і Р. Ієринг, уважав, що «інтереси, які набули юридичного захисту, формують право» [3]. Основними аргументами на користь такого підходу є те, що коли інтерес входить у структуру права, то особа, яка має цей інтерес, набуває здатності вчиняти власні дії та право вимагати певних дій від інших осіб. Отже, якщо не включити інтерес у структуру суб'єктивного права, особа не буде мати права вимагати від когось певної поведінки для реалізації свого інтересу, що робить інтерес недієвим правовим поняттям. Інколи під час реалізації суб'єктивного права в особи може бути декілька інтересів водночас.

Аналогічні погляди висловлювали й інші вчені. Так, С. Аскназій визначав інтерес головним елементом права [4], А. Венедиктов визнавав інтерес змістовою частиною права, отже, визначальним і вагомим навіть за волю особи [5, с. 36–38], С. Кечекьян уважав, що право виникає лише за наявності відповідного інтересу, який автома-

тично стає з ним нерозривним [6, с. 20]. Ю. Толстой стверджував, що інтерес визначає зміст, ступінь закріплення та виражає ті реальні відносини, які закріплюються правом у нормативно-правовому акті. Інтерес виступає певним творцем, тому і змістом права. На його думку, інтерес – це «закріплена за уповноваженою особою з метою задоволення її інтересів міра можливої поведінки в даних правовідносинах та забезпечена покладеними на іншу особу обов'язками» [7, с. 45]. Лише визначивши інтерес як елемент суб'єктивного права, ми зможемо покласти на когось обов'язок відповідної поведінки, що робить це поняття дієвим, а інакше інтерес не буде досягатися, залишаючись вагомим чинником для виникнення права особи.

На нашу думку, це суперечливий підхід, оскільки: по-перше, інтерес не може виступати водночас у двох місцях: забезпечуватися правом і одночасно бути його елементом. Будучи передумовою, стимулом до виникнення відносин між особами (соціальний, особистий інтерес), право йому надає ознак охоронюваного або ж такого, що є передумовою виникнення в особи відповідного права на його реалізацію; по-друге, інтерес є первинним щодо права та виникає незалежно від нього, має місце навіть за відсутності права як такого. Кожна особа протягом життя має та реалізовує неймовірну кількість інтересів. Проте, чи зможе вона їх реалізувати, залежатиме від багатьох чинників, зокрема її прагнень, усвідомлених дій з їх реалізації, необхідних засобів чи ресурсів для цього й ін. Так, наприклад, якби інтерес справді входив у структуру суб'єктивного права, то інтерес отримати водійські права та керувати автомобілем виникав би лише після досягнення особою повноліття, що не відповідає дійсності, оскільки такий інтерес виникає в особи значно раніше. Наявність права на свободу інтелектуальної діяльності не активує в особи інтерес до створення творів науки, літератури чи мистецтва. Інтерес виникає не через правовий дозвіл, а у зв'язку з наявністю в особи особистісних, суспільних чи інших потреб, бажань, причин чи передумов (талант, здібності) для такої творчості. Так, право продавця отримати оплату за товар виникає не через норму права, а через наявні цивільні відносини в суспільстві та безпосередні правовідносини з покупцем його товару. По-третє, якби інтерес справді був невід'ємним від суб'єктивного права, чи, як зазначає С. Аскназій, навіть провідним елементом права, то втрата права спричинила б втрату й інтересу особи. Отже, якби зникав інтерес до приватного майна особи, то без здійснення розпорядчих повноважень власника таке майно автоматично переходило б у володіння іншої особи, яка мала щодо нього певний інтерес. Так, якщо художник втрачає інтерес до малювання, то це не означає, що в нього більше немає на це права в майбутньому.

Виходячи з наведеного, інтерес не може бути обов'язковим елементом суб'єктивного права, бо інакше зі зникненням інтересу зникало б і саме право. Водночас для захисту належних особі прав їй необхідно не лише доводити наявність таких прав, але й наявність інтересу в зазначених правовідносинах, який часто необхідний для доведення наявності в особи і самого права, і можливості його захисту.

Одним з основоположників теорії незалежності інтересу від права є С. Братусь. Саме він, на протиположність суб'єктивного права як засобу реалізації інтересу, визначив його як міру можливої поведінки особи. «Міра можливої поведінки, що надається об'єктивним правом особі, відображає можливість не фактичну, а юридичну. Встановлена законом міра можливої поведінки, що належить особі, забезпечує її інтереси, визнані законодавцем гідними охорони. Суб'єктивне право, проте, не може бути визначено через інтерес. Суб'єктивне право надається для здійснення, охорони та захисту певного інтересу – на те й існує право. Проте інтерес сам собою є не суб'єктивним правом, а його передумовою й ціллю» [8, с. 35]. Адже,

як зазначає С. Михайлов, інтерес – це «потреба суб'єкта, яка має суспільний характер і проявляється в діяльності з усвідомлення і реалізації мети в суспільних відносинах» [9, с. 88]. Саме суспільно вагомі інтереси і врегульовуються державою. Незважаючи на те, чи згадується «інтерес» у тексті нормативно-правового акта, інтерес втілюється в усіх нормах права [10, с. 29]. Адже законодавець, коли ухвалює ту чи іншу норму, завжди має на меті охорону якихось інтересів [11, с. 23].

Таке твердження заслуговує на увагу, оскільки, як правильно зазначив С. Братусь, суб'єктивне право – це гідний охорони інтерес, тому в його зміст не може входити лише один, конкретно визначений інтерес. Оскільки те, що важливе для однієї людини, не значить абсолютно нічого для іншої. Адже суспільство складається зі значної кількості осіб, а право не може конкретизувати абсолютно всі інтереси, а лише найвагоміші з них, і саме ті, які трапляються найчастіше. Тому можна припустити, що у структуру права входить суспільний інтерес, а право забезпечує можливість здійснення інтересів максимальної кількості осіб. Адже суспільне життя характеризується наявністю в ньому конфлікту інтересів, а основне завдання права й полягає в розмежуванні різноманітних, протилежних людських інтересів [12, с. 7].

Г. Шершеневич колись із подивом запитував у свого читача: «Невже Ви думаєте, що суспільство дало Вам право заради Вас самих? Наївне припущення! Суспільство виробляє правила поведінки заради самого себе, заради підтримки та розвитку того цілого, у якому тонуть розрізнені інтереси утворюючих його одиниць» [13, с. 342]. Особа не може стверджувати, що певне право є виключно лише її правом. Будь-яка норма передусім регулює суспільні відносини, а приватні інтереси особи лише опосередковано. Саме завдяки об'єктивно існуючим суспільним відносинам формуються суб'єктивні права, які згодом набувають формального визначення в нормативно-правовому акті. Сформоване об'єктивне право визначає певну свободу особи, дозволяє їй учинити деякі дії, реалізувати свій інтерес саме так, як їй хочеться. Саме у приватних відносинах диспозитивний метод регулювання і дозволяє особі вибирати варіанти поведінки для досягнення правового результату. Саме така свобода вибору і створює умови для реалізації інтересу конкретної особи. Від суб'єктивного права інтерес отримує лише додаткові гарантії його здійснення, будучи рушійною силою для виникнення та динаміки приватних правовідносин.

Суб'єктивне право здатне лише показати найкращі для суспільства способи реалізації того чи іншого інтересу, проте конкретний шлях обирати особі. Отже, право особи не може містити інтересу, тому інтерес не може бути обов'язковим структурним елементом суб'єктивного права. Право не припинить свого існування, якщо якась особа втратить до нього інтерес, і навпаки, наявність права не гарантує появу інтересу в особи. Людина навіть фізично не може відчувати потребу в реалізації всіх суб'єктивних прав, які передбачені в нормативних актах. А навіть якби відчувала, то фізично не змогла б всіх їх здійснити.

Продовженням зазначених поглядів є твердження С. Кечекяна про те, що «можна мати права на предмети, які не являють собою жодного інтересу для уповноваженої особи, безкорисні для неї і навіть шкідливі, і ця обставина є байдужою для прав індивіда» [14, с. 52]. Приклади права на предмети, які не мають жодного інтересу для особи та не мають жодної цінності – зіпсовані, поламани речі, непотрібні через обставини, які змінились тощо. Підтримує таке бачення і Ю. Гамбаров, зазначаючи, що «інтерес та його захист не визначають суб'єктивного права, бо навіть не всі інтереси набули правового захисту і являють собою суб'єктивне право» [15, с. 377]. Аналогічно є і думка О. Рожественського, який уважає, що з інтересу «навіть за умови правової охорони суб'єктивне право не

виникає» [16, с. 128]. Так, інтерес мати власне житло в особи є, охорона таких відносин має місце, але за відсутності в людини необхідних для його придбання коштів, суб'єктивне право в неї не виникатиме. Тому інтерес як правоздатність особи – можливості, здатності мати благо, але не реальне суб'єктивне право щодо певного майна, житла тощо. Інтерес – це бажання, мрії, потреби, але не реальні блага, набуті шляхом вступу в певні правовідносини. Це презумпція, фікція, бажання особи, а не реальність. Тобто особа може мати такі права, але реально в неї вони відсутні: «можу мати, але не маю». Інтерес – це здатність до отримання блага, а його отримання – це задовольнений інтерес, який особа здійснила через певну поведінку, яка не заборонена законом та відповідає моральним засадам і принципам цивільного законодавства.

На нашу думку, інтерес є певним прагненням, бажанням, намірами, метою, потребою чи необхідністю особи, які мотивують особу вчинити певні дії, зокрема і ті, які здійснюються завдяки праву. Право не може захищати інтерес, оскільки він йому не підвладний. Наші думки, переживання, сподівання і прагнення вчинити певну дію не регулюються правом, адже це все відбувається в людській свідомості. Під правове регулювання підпадають лише конкретні вчинки особи. Інтерес є тим, що передуює дії (вчинкам особи), але ними не є, тому право не може регулювати інтереси людини. Інтерес стимулює особу до якоїсь поведінки, зокрема і врегульованої правом або ж ним диспозитивно дозволеної. З іншого боку, наявність правової норми через інформаційну функцію цивільного права дозволяє особі визначитися з реалізацією бажаного права. Водночас особа самостійно, на власний розсуд, відповідно до принципів цивільного права вирішує, чи вступати в певні відносини, яку дію вчинити, обираючи способи реалізації своїх інтересів, через право автоматично отримує певні можливості, зокрема право на власні дії, на чужі дії та на захист у разі порушення, невизнання чи оспрорування.

Водночас суб'єктивне право не може захищати інтерес, якого ще по факту не існує навіть у задекларованому вигляді. Захищати можна лише те, на що здійснене посягання і що певним чином проявляється. Інтерес фактично не має як такого зовнішнього прояву, адже це діяльність нашої свідомості, стимул і причина вчинити дію для досягнення мети. Захисту ж підлягає право, а точніше, об'єкт або стан, який прагне отримати людина та який охороняється і захищається правом. Наприклад, потреба, якщо бажанням (інтересом) особи є придбання мобільного телефона, то вона запускає процес усвідомлення своєї потреби та вибору оптимального варіанту її реалізації. Вона може купити його на вторинному ринку, без можливості гарантійного обслуговування, заміни через наявність дефекту, зокрема, якщо він виник із вини виробника, але дешевше середньої ринкової ціни. Або ж така особа може придбати його в магазині, уклавши договір купівлі-продажу або отримавши чек, який підтвердить покупку, і отримати всі забезпечені правом гарантії якості придбаного товару. Право власності, звичайно, виникне в обох випадках, у даному прикладі робиться акцент на тому, що особа сама може визначити рівень отриманих прав та їхнього захисту, виходячи із власних потреб, бажань і можливостей. Саме це підтверджує абсурдність включення в поняття інтересу тих ознак, які притаманні праву. Особа автоматично їх набуде, якщо вирішить реалізувати свої відносини у сфері дії права. Та навіть наявність в юриспруденції категорій «інтерес» і «суб'єктивне право» уже спростовує тотожність зазначених понять.

Отже, можна зробити висновок, що інтерес однозначно не входить у структуру суб'єктивного права. Набуття особою права є наслідком реалізації нею інтересу, який не суперечить загальним вимогам моралі та права.

Адже інтерес – це першопричина, передумова, або ж те, що породжує, стимулює появу права особи, конкретизує його та дає відповіді на питання: чому саме це право, як, яким чином має воно здійснюватися, у яких цивільних правовідносинах? Право є способом і засобом реалізації, досягнення інтересу, саме воно є гарантією отримання тих правових результатів, певної мети в конкретних цивіль-

них правовідносинах. Без інтересу особи жодних цивільних правовідносин бути не може, адже він є ціллю, метою та засобом задоволення потреб особи, яких вона досягає шляхом вступу в певні правовідносини. Саме інтереси є дієвими творчими потребами, які і спонукають людей до вступу в цивільні відносини, забезпечуючи їхню динаміку та будучи рушійною силою суспільного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иеринг Р. Интерес и право. Ярославль, 1880. 268 с.
2. Петражицкий Л. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Ч.1. Москва : Юрайт, 2017. URL: <https://www.biblio-online.ru/viewer/F73BC15B-1775-4347-B780-5AE05A4E4F#page/293>.
3. Иоффе О. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». Москва : Статут, 2000. 777 с. URL: http://civil.consultant.ru/elib/books/3/page_55.html.
4. Аскназий С. Основные вопросы теории социалистического гражданского права. Москва : Статут ; ЗАО «Консультант Плюс», 2008. 858 с.
5. Венедиктов А. Государственная социалистическая собственность. Москва : Издательство АН СССР, 1948. 834 с.
6. Карева М., Кечежян С. О социалистических правоотношениях. Тезисы докладов. Москва, 1956. 28 с.
7. Толстой Ю. К теории правоотношения : монография. Ленинград : Из-во Ленинградского ун-та, 1959. 88 с.
8. Братусь С. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав. *Советское государство и право*. 1949. № 8. С. 30–37.
9. Михайло С. Интерес как общенаучная категория и ее отражение в науке гражданского права. *Государство и право*. 1999. № 7. С. 86–92.
10. Малейн Н. Охраняемый законом интерес. *Советское государство и право*. 1980. № 1. С. 27–30.
11. Кабалкин А. Гражданско-правовая охрана интересов личности. Москва : Наука, 1969. 198 с.
12. Коркунов Н. Лекции по общей теории права. Изд. 8-е. Санкт-Петербург, 1908. 354 с.
13. Шершеневич Г. Общая теория права : лекции профессора Московского университета Г.Ф. Шершеневича, читанные в Московском коммерческом институте в 1909/10 гг. Москва : Изд. дом МКИ, 1911. 116 с.
14. Кечежян С. Правоотношения в социалистическом обществе. Москва : Изд-во АН СССР, 1958. 185 с.
15. Гамбаров Ю. Курс гражданского права. Часть общая. Т. 1. Санкт-Петербург, 1911. 793 с.
16. Рождественский А. Основы общей теории права : курс лекций, читанных на Высших женских юридических курсах в Москве. Москва, 1912. 157 с.

УДК 347.2/.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/14>

НЕВІДВОРОТНІСТЬ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

THE INEVITABILITY OF CIVIL LIABILITY OF THE STATE AS A PROPERTY RIGHTS GUARANTEE

Чупрій Д.Ю., студентка III курсу юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів принципу невідворотності цивільно-правової відповідальності держави як гарантії права власності. Законодавець проголошує непорушним право власності, однак комплексне забезпечення цього принципу неможливе без розроблення ефективного механізму юридичної відповідальності держави, а не лише приватних осіб. Принцип невідворотності такої відповідальності з розвитком України як правової держави відіграє все більшу роль у гарантуванні та забезпеченні права власності. Оскільки захисту потребує не лише приватна, а й публічна власність, а механізми охорони права державної та комунальної власності в Україні лишаються недосконалими порівняно з такими ж механізмами охорони права приватної власності, у статті здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо цивільно-правової відповідальності держави внаслідок неправомірного надання у приватну власність майна, що становить державну та комунальну власність, а також розглянуто деякі правові позиції Верховного Суду та Верховного Суду України. Виявлено умови, за яких держава не завжди несе цивільно-правову відповідальність за завдану шкоду. Інститут цивільно-правової відповідальності держави у сфері речового права потребує фундаментального підходу до його реформування. Одним із напрямів такого реформування визначається запровадження позасудового порядку компенсації шкоди, завданої підзаконними нормативно-правовими актами, а також, зокрема, індивідуальними актами органів влади, їх службових та посадових осіб. У статті обґрунтовано потребу встановлення єдиної процедури розгляду заяви про відшкодування збитків і безпосередньо його виплати, а також механізму регресу. Виходячи з публічно-правового характеру цивільно-правової відповідальності держави, її роль у компенсації завданої нею шкоди пропонується докорінно змінити: органи влади, їх посадові та службові особи, на яких безпосередньо покладено реалізацію функцій держави, у разі виявлення факту завдання шкоди, за власною ініціативою мають почати процедуру компенсації шкоди в адміністративному порядку.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність держави, гарантії права власності, невідворотність цивільно-правової відповідальності держави, непорушність права власності.

The article is devoted to the research of problematic aspects of the principle of inevitability of civil responsibility of the state as property rights guarantee. The legislator proclaims inviolable property rights, but ensuring this principle is impossible without developing an effective mechanism of legal responsibility of the state. The principle of the inevitability of legal responsibility plays an important role in property rights guaranteeing. Public ownership also requires protection, and the mechanisms of its protection in Ukraine is imperfect in comparison with the same mechanisms of protection private ownership. The article analyzes the practice of the European Court of Human Rights with regard to civil liability of the state as a result of unauthorized provision of public property in private ownership, as well as some legal positions of the Supreme Court and the Supreme